

NERED U GOVORU

Dušanka Vuletić

Fakultet za defektologiju – Zagreb

Prispjelo: 12. 09. 1981.

UDK: 376.36
Stručni rad

SAŽETAK

Nered u govoru posljedica je „nereda u glavi“. U osnovici poremećaja kratak je raspon pažnje, što se reflektira u svim vidovima komunikacije i u ponašanju. Tom je poremećaju ime brzopletost.

Kao zasebni govorni poremećaj izdvojen je tek u XIX vijeku. Naime, kako se može manifestirati na različite načine, a kod iste osobe na više načina među kojima je jedna smetnja obično dominantna, brzopletost se tretirala ranije, a često i danas, kao slučajni zbir poremećaja komunikacije, ili je pak primijećen samo najuočljiviji simptom, pa se tako i postavljala dijagnoza.

Etiologija brzopletosti nije sigurna, a sumnja se na hereditarnost. Ona može pratiti mentalnu retardaciju i oštećenja mozga.

U komunikacijskim aktivnostima brzopletost se manifestira u slušanju, govoru, čitanju i pisanju. Površno slušanje ne utječe negativno samo na otežano učenje sadržaja govora već i na njegove forme. Rastrganost misli ometa i govor. Nedovršene isprepletene, kaotične misli rezultiraju i takvim govorom. Poremećena može biti logika iskaza, a i organizacija iskaza. To se odnosi na gramatiku, na govorno disanje, rečeničnu melodiju, ritmičnost govora, pa i na sam glas. Pridružuje im se siromašan i neadekvatan rječnik, te poremećaji artikulacije. Čitanje može također stradati u većoj ili manjoj mjeri, kao i pisanje. Nedovoljan raspon pažnje ometa razumijevanje teksta. Tome se još pridružuje često nedovoljno savladana tehnika čitanja. Pisanje je po sadržaju i formi rečenice i izboru leksika slično govoru, a tome se još pridružuje neuredan, neujednačen rukopis, nedovoljno izdiferencirana slova, a može i nepoznavanje pravopisa.

Sve to brzopletaši ne primjećuju. Kako im je u govoru obično najuočljiviji simptom zamuckivanje, nazivaju ih „veselim mucavcima“. Od mucavaca se ipak razlikuju, a osnovna je razlika u stavu prema vlastitom govoru: brzopletaš se ne boji vlastitog govora, dok ga se mucavac boji. Nastojanjem okoline da ispravi brzopletaša, govorne se smetnje mogu osvijestiti i u njega i može se početi bojati govora, što može dovesti do pravoga mucanja. Ima malo čistih brzopletaša i malo čistih mucavaca. Ponajviše ima miješanih oblika, gdje prevladava jedan ili drugi poremećaj.

Kako je osnovica brzopletosti kratak raspon pažnje i konfuzna misao, osnovni je cilj terapije da poveća raspon pažnje, da preko otklanjanja nereda u komunikacijskim aktivnostima sredi nered u glavi.

Nered u govoru posljedica je nereda u mislima. To bismo mogli ilustrirati Krležinim citatom koji, doduše, ne spominje govor, već pisanje: „Pisati ne znači drugo nego misliti. Nered u rečenicama je posljedica nereda u mislima, a nered u mislima je posljedica nereda u glavi ...“ (1930). Izmijenimo li samo prvu rečenicu u „Pisati i govoriti ne znači drugo nego misliti“, dobivamo osnovicu za razumijevanje ove teme.

Nered u mislima mora se nekako ispoljiti da bismo ga prepoznali. Dok se emocije mogu pročitati i iz samoga izraza lica, mimike, geste, nered u mislima ispoljava se u radu, govoru, pisanju, ponašanju. Najprepoznatljiviji je u govoru i pisanju.

Što znači nered u mislima? To je izvjesna kaotičnost, brz prijelaz s jedne misli na drugu, nedovoljno ograničavanje osnovne ideje, nemogućnost razrade osnovne misli, čudne asocijacije ravnopravne po važnosti osnovnoj ideji, nemogućnost koncentracije na bitno, nedovršenost, a sve se to najčešće prenosi putem usmenog izraza.

U govornoj patologiji način govora koji bi odgovarao neredu misli nazivamo brzopletošću, a služimo se i engleskim nazivom „cluttering“, ili pak starim nazivom „batarizam“ prema imenu legendarnog libijskog kralja Batarosa čiji je način govora, prema opisu, odgovarao brzopletošći.

Prema D.A. Weissu: „Brzopletošć je poremećaj okarakteriziran nesvjesnošću osobe o vlastitom poremećaju, kratkim rasponom pažnje, smetanjama u percepciji, artikulaciji i formulaciji govora, te često prebrzim izražavanjem. To je pore-

mećaj pripremnih misaonih procesa koji prethode govoru, i zasniva se na hereditarnim dispozicijama. Brzopletošć je verbalna manifestacija centralne jezične neuravnoteženosti koja zadire u sve kanale komunikacije (npr. čitanje, pisanje, ritam i muzikalnost) i općenito u ponašanje.“ (II, 1).

U osnovici poremećaja kratki je raspon pažnje, a to se odražava u svim aktivnostima. Nakon veoma kratkog svraćanja pažnje na jednu aktivnost, brzopletoša počinju zanimati druge stvari, zaboravlja na prošlu aktivnost, gdje je, s kim je, u kojoj je situaciji, ne razumije, odnosno i ne primjećuje da mu se nešto govori, da se nešto događa. Stane djelovati ili govoriti, ili oboje, u neskladu sa situacijom.

Brzopletošć sadrži u sebi razne vidove verbalnog i neverbalnog ponašanja. U govoru može se ispoljiti na razne načine, pa je dugo taj poremećaj tretiran kao slučajni zbir raznih govornih smetnji u iste osobe, a kako je jedan od najčešćih simptoma zapinjanje u govoru, često je smatran mucanjem.

Tek polovicom devetnaestoga vijeka njemački su ga istraživači izdvojili kao posebni poremećaj. I danas se o njemu ne govori mnogo, iako ima dosta pojedinačnih studija. U okviru udžbenika iz logopedije ne posvećuje mu se obično više od nekoliko redaka uz definicije, najviše stranica-dvije (1, 3, 8), a u nekima se i ne spominje (4,6). Kako kod svakog brzopletoša obično prevladava jedan simptom, ili mu jedan od simptoma najviše smeta (još češće njegovoj okolini), traži pomoć zbog te smetnje, pa često njegov poremećaj biva tako i dijagnosticiran, a oni ostali dijagnosticiraju se kao usputne smetnje, u najboljem slučaju kao udruženi poremećaji. Kod nekoga je to mucanje, kod drugogva poremećaji

čitanja i-ili pisanja, poremećaji artikulacije itd.

Uzroci nisu sigurno utvrđeni. Weiss, kao što smo ranije naveli u njegovoj definiciji brzopletosti, spominje nasljedni faktor. Brzopletost bi se ponavljala iz generacije u generaciju preskačući neke članove obitelji i ne ispoljavajući se obično na isti način. Kao da traži kod svakog pojedinca njegovu slabiju točku.

Brzopletost se javlja i kod mentalno slabije razvijenih osoba, kod osoba s oštećenjima mozga. U ta dva posljednja slučaja brzopletost bi bila sekundarna, predstavljala bi samo simptom drugog poremećaja, dok bi ondje gdje se radi o nasljednosti, i gdje nema pravih dokaza o promjenama u centralnom živčanom sustavu ili o mentalnoj nedovoljnoj razvijenosti, brzopletost bila primarna.

Simptomi su, bez obzira na moguću etiologiju, općenito isti s individualnim razlikama. Opet prema Weissu, brzopletost se uspoređuje sa santom leda kod koje je deset jedanaestina pod morem, a vide se tek vrhovi koji sačinjavaju tek jednu jedanaestinu cjelokupne mase (11,7). Pod vodom je onaj nered u mislima, kratki raspon pažnje, a vire, više ili manje, smetnje pojedinih komunikacijskih aktivnosti i ponašanja.

Naime, rečeno je u početku da je u osnovici brzopletosti kratki raspon pažnje, a dodajmo da i ta fluktuirajuća pažnja, ukoliko se brzopletaš baš ne skoncentrira, nije jako intenzivna. A kako učimo živjeti od zajednice gledajući druge, nastojeći da se ponašamo kao naša okolina, da sjedimo, hodamo, trčimo, oblačimo se i još mnogo drugih aktivnosti, naravno, i govorimo kao drugi, taj nedostatak koncentracije pažnje i pažnje uopće utječe na sve aktivnosti brzopletaša, na neke u većoj, na druge u manjoj mjeri.

Kakvo je dijete s brzopletošću? To je obično neuredno, simpatično, nemirno, vedro, otvoreno dijete. Vrlo teško ili nikako ne prihvaća norme okoline. Ponaša se prirodno, ne poštujući pravila koja su u biti prisile. Jede kad je gladno, spava kad mu se spava, zaboravlja oprati se, staviti na se uobičajene dijelove odjeće. No, teško se uklapa među djecu jer mu svaka igra brzo dosadi, pa se može asocijalno ponašati. Obično mu je govor neprihvatljiv, pa postaje objekt poruge. Neuredno jede, diže se od stola, ne sluša što mu se govori. U školi su to djeca koja brblju, dižu se iz klupe, šeću razredom izazivajući opći smijeh; no ona to ne čine zato što su zločesta ili nepristojna: jednostavno zaboravljaju gdje su i kako se trebaju ponašati. Zaboravljaju zadaće, knjige, pa i torbu, a da ne govorimo o svim mogućnostima koje pruža odjeća i obuća: jedna cipela smeđa, a druga crna, na jednoj nozi čarapa, na drugoj je nema, umjesto školske torbe mamina taška itd.

Okolina, posebno roditelji, lakše primjećuju odstupanja u ponašanju negoli u komunikacijskim sposobnostima. To dolazi kasnije. Počinju prigovori, kažnjavanja. Roditelji, a kasnije i nastavnici, nastoje izjednačiti tu toliko drukčiju jedinku s njezinim vršnjacima. I dijete može naučiti sjediti, šutjeti, držati vilicu i olovku, paziti da ne izide bez hlača iz kuće. No, to su sve vanjske stvari. Misli se ne mogu kontrolirati. Pažnja i dalje luta. Može se sjediti i ne slušati. A to će svoje rezultate pokazati upravo u govoru i srodnim mu aktivnostima, te u učenju.

Govor se uči slušanjem. Zato je potrebno obratiti pažnju na sadržaj i na formu govora okoline. Povezati situaciju s govorom. Već dijete od šest mjeseci počinje adekvatno situaciji upotrebljavati prvi lingvistički element, ili kako ga neki zovu paralingvistički - intonaciju, i njome

se pertinentno uklapa u situaciju. A to znači da je tu melodiju već ranije uočilo i drugih, povezalo je sa sličnim situacijama da je slušalo i slušajući učilo. I dalje se govor uči slušanjem: i gramatika, i riječnik, i izgovor. Ali još nešto, na što obično ne mislimo: glas, ritmičnost govora povezani s posebnim načinom disanja za govor.

Dijete koje nije nikada obraćalo mnogo pažnje na način govora svoje okoline naučit će govor aproksimativno. Svladat će ga dovoljno da ga okolina razumije, mada niti uvijek toliko. Poslije šeste godine takvo dijete, koje još nije svladalo niti govor, mora početi učiti čitati i pisati. Ne razlikuje još niti glasove, a mora naučiti odgovarajuća slova za njih. A slova su tako međusobno slična! Je li slobo okrenuto lijevo ili desno, gore ili dolje, ima li kvačicu ili ne, to je tako svejedno. I evo novog problema: smetanje čitanja i pisanja.

U osnovici poremećaja opet je rastrganost misli, kratak raspon pažnje već kombiniran s prethodnim nedovoljnim govornim dozrijevanjem.

I tako smo došli do poremećaja četiriju osnovnih komunikacijskih aktivnosti: razumijevanja, govora, čitanja i pisanja.

RAZUMIJEVANJE

Ukoliko nam netko nešto govori, a mi mislimo na nešto drugo, nećemo ga razumjeti. To se događa svima. Ako to traje od prapočetka jedne individue, ono neće naučiti ne samo sadržaj već niti formu govora. Odsustvo pažnje, naravno, nije potpuno, ali je nedovoljno za normalno učenje. To odsustvo ili smetnja razumijevanja, neobraćanje pažnje na formu, a to je redovito, rezultiraju u govoru.

GOVOR

Iskazi mogu biti dulji ili kraći. Sastavljeni od jedne ili više rečenica. Rečenice mogu biti više ili manje jednostavne, dužlje ili kraće. Međutim, normalnom se govorniku, bez obzira na strukturu i duljinu rečenice nikada ne događa da u spontanom govoru, dakle izrazu vlastite misli, ostane bez daha, da pravi takozvane respiracijske pauze. To se događa samo nevjesticima čitačima tuđih tekstova, ili pak i vještima čitačima tekstova koji su pisani za čitanje u sebi. Što to znači? Znači da, još prije negoli smo počeli govoriti, iako toga nismo svjesni, znamo čitavu rečenicu. Organizirali smo dah za nju, organizirali smo joj melodiju. Znamo joj i gramatiku, i ona predstavlja organizaciju. Nećemo miješati rodove, brojeve, padeže. Prijedlozi će se slagati s padežima. Zavisne će rečenice imati svoju logičku i sintaktičku vezu. Nećemo zastajati niti zbog traženja artikulacije pojedinih glasova. Do zastoja će eventualno doći tek kod koje imenice, rjeđe pridjeva ili glagola, dakle kod tematskih riječi. I obično se radi samo o izboru. Tražimo riječ kojom ćemo se bolje izraziti. I sve se to ostvaruje na laringealnom glasu koji je obično primjeren našoj ličnosti, eventualno i izrađen i oplemenjen.

Brzopletaš kao da ne zna što će unaprijed reći. Dah nije adekvatno organiziran, pa u duljoj rečenici može doći do respiracijske pauze. Do toga, doduše, dolazi rijetko, jer su mu rečenice uglavnom kratke, po strukturi krajnje jednostavne. Unutar tih kratkih rečenica melodija je obično monotona, ili čak neadekvatna. Recimo, izjavna rečenica zvuči upitno, ili pak ostaje visjeti intonacijski, kao da bi još nešto trebalo slijediti. U duljim rečenicama može doći do gramatičkih grešaka, jer kao da je zaboravio o čemu je počeo govoriti i koje je riječi i oblike upotrijebio. Do traženja riječi dolazi redovito, ili

se pak riječi nagomilavaju, tj. dolazi do istovremenog pokušaja izgovaranja dviju riječi, što dovodi do saplitanja, zamuckivanja, ispravljanja. Tempo je govora neujednačen, a tendira ubrzanosti, što je jedna od čestih karakteristika brzopletošti. Ponavljaju se slogovi, rjeđe glasovi. Dolazi do zamuckivanja, kraćih zastoja, ali i do definitivnih jer je brzopletaš zaboravio što je htio reći. A glas je rijetko ugodan. Jer i on se uči i oplemenjuje.

Dakle, poremećena je osnovica govora, sve što predstavlja veće cjeline, organizaciju: disanje, intonacija, glas, ritmičnost, pa i akcenti, gramatika.

No, poremećeno je i ono što bismo mogli uvjetno nazvati detaljima govora, a to su leksik i izgovor glasova.

Brzopletaš često ima veoma siromašan rječnik, bez obzira na godine koje je proveo u školi. Ne razumije i ne upotrebljava rjeđe i biranije riječi, a posebno ne one koje se obično nauče čitanjem. Kod onih fonetski kompliciranijih i rjeđih može imati problema, jer im se točno ne sjeća glasovne i slogovne strukture. Tako se može čuti „melagomanija“, „nedvoumica“ itd. Osim toga, izmišlja nove riječi, starima pridaje krivi ili modificirani smisao. „Dubiozan“ može postati sinonim za dubok kod razmišljanja itd. Katkada se brzopletaš služi verbalnim ili gestovnim opisima kada se ne može sjetiti neke riječi ili je ne zna. Mnogo se služi poštapalicama, uzvicima. Pokazne zamjenice mogu zamijeniti ne samo imenice već i čitave situacije, pa i zбивanja, što dovodi sugovornika u nedoumicu.

U brzopletaša česti su poremećaji artikulacije, što je posljedica površnog slušanja, fluktuirajuće pažnje. Površno se slušanje odnosi na slušanje drugih, no u još većoj mjeri na slušanje samoga sebe, na kontrolu vlastitoga govora. To je po-

sebno važno u doba učenja govora kad je slušna autokontrola primarna kontrola govora.

Stradaju obično oni auditivno raspršeni i artikulacijski teži glasovi kao i u dislaličara. Znači, i kod brzopletaša bit će najčešći sigmatizam i rotacizam. Međutim, artikulacija može biti i općenito oštećena, i to zbog površnosti. Izgovor je takav da su glasovi jedva prepoznatljivi, a preko nekih se klizne.

Poveže li se takav način artikulacije sa svim drugim mogućim ranije nabrojenim smetnjama, a to su neadekvatno govorno disanje, monotonija ili kriva intonacija, poremećaji ritma i tempa, pogrešna ili siromašna upotreba gramatike, siromašan rječnik, poremećaji artikulacije, a k tome još i zamuckivanje, dobit ćemo sliku brzopletog govora.

No sve to pravom brzopletašu ne smeta. On je veseo, rado govori, nema nikakvih kompleksa. Nije svjestan svoga načina govora.

ČITANJE

Pravi se brzopletaš najbolje prepoznaje u čitanju. Naime, ovisno o drugim greškama govora, početak čitanja teksta može biti relativno dobar. U početku se skoncentrira na tekst. Što čitanje dulje traje, greške postaju sve brojnije jer je pažnja odlutala. Misli na nešto drugo. Prene se, pa opet nešto dobro pročita, ali su ti trenuci sve kraći, a kad do njih dolazi usred rečenice, ne pomažu mu za razumijevanje teksta. A osnovica dobrog čitanja je razumijevanje teksta.

U teškim oblicima brzopletaš katkada niti ne raspoznaje sva slova kad ih izoliramo. U tekstu ih otprilike pogodi, no ne uvijek. Pogađa i riječi, nerijetko krivo. Ka-

ko ne pazi na ono što čita, unakazuje tekst, i to gramatički i leksički, a da ne spominjemo nepoštivanje interpunkcije. I tu ima varijacija tempa, zastoja, ponavljanja, saplitanja. I, osnovno, ne razumi-je što čita. Znači: ne može učiti čitanjem.

PISANJE

Brzopletaš će i u pismu pokazati svoj nered misli, kao i u govoru. Sastav neće imati logički slijed, kao što se popularno kaže „glavu i rep“. Obično je to nabacivanje pojedinačnih misli. Rečenice su najčešće kratke, a ako se upusti u dulje, može se dogoditi da se ne zna iskoprcati iz njih. Počne rečenicu, doda joj umetnutu, na ovu još jednu, a ona se glavna izgubila. Dakle, strada i sintaksa u funkciji izgubljene misli.

Pravopis nije jaka strana brzopletaša. Pišu kako govore, tj. unose svoje nepoznavanje leksika u pismo, a tome se još dodaju one pravilima određene razlike. Pišu li se neke riječi zajedno ili ne, piše li se -je- ili -ije-, to je tako nevažno!

Rukopis je veoma neuredan, obično širok, velikodušan, dezorganiziran u prostoru, slova nejednake veličine, nedopisana, bez detalja, s nedovoljnim razlikama između slova i slova. Izostavljat će ih, dodavati kao i slogove, mijenjati im mjesto, kontrahirati po dva u jedno, ponavljati slogove ili čak i riječi, ili ih izostavljati. Teško je čitati rukopis brzopletaša.

Obično niti rukopis ne smeta brzopletašu, premda ga je možda nešto više svjestan, kao i čitanja. Naime, čitanje i pisanje uče se nakon govora, na jedan sistematičniji - analitičniji način, možda bi bilo bolje reći da se uče svjesno i da

se usmjerava pažnja na učenje. Tako da je čak u mnogim slučajevima čitanje i pisanje bolje negoli govor. Osim toga, to je učenje detalja na koje širokogrudni brzopletaš nije nikada obratio pažnju kod govora.

U doba polaska u školu obično i roditelji i nastavnici počnu više primjećivati govorne nedostatke djeteta s brzopletošću i, naravno, zaostajanje u svladavanju tehnike čitanja i pisanja. Počinju prigovarati, kažnjavati dijete. Drugovi u igri i školski drugovi obično porugom kažnjavaju svakoga tko je drukčiji. Kako je jedan od najuočljivijih simptoma brzopletosti u govoru zastajkivanje, ponavljanje, saplitanje, mali se brzopletaš proglašava mucavcem. Ako se takve presije nastavlja, ponavljaju iz dana u dan godinama, niti najveseliji brzopletaš neće im odoljeti. Najprije će shvatiti da u njega postoje neki nedostaci, mada neće točno znati o čemu se radi jer je nesposoban za analizu. Nakon toga uvući će se u njega strah pred govorom - logofobija. Dakle, isti je put kao i u razvoju mucanja, a i rezultati mogu biti isti. Ono bezbrižno saplitanje i zastajkivanje može prijeći u grčevito mucanje zahvaljujući djelovanju okoline.

Weiss (11,73) navodi da ima relativno malo osoba sa čistim mucanjem i veoma malo onih sa čistom brzopletošću. Većina ih ima miješane forme, a jedna od dviju može prevladavati. Oni miješani, uz mucanje, imaju i druge komunikacijske smetnje. Čiste se forme oštro razlikuju.

Weiss (11,69) navodi skalu za razlikovanje brzopletosti od mucanja. Dio te skale koriste Becker i Sovak u svojoj Logopediji (1, 197).

Svijest o poremećaju	Brzopletost	Mucanje
Govor pod pritiskom	odsutna	prisutna
Govor u lagodnoj situaciji	bolji	lošiji
Obraćaaaje pažnje na govor	lošiji	bolji
Govor poslije prekida	bolji govor	lošiji govor
Kratki odgovori	bolji	lošiji
Strani jezik	bolji	lošiji
Čitanje poznatog teksta	bolji	lošiji
Čitanje nepoznatog teksta	lošije	bolje
Rukopis	bolje	lošije
Odnos prema vlastitom govoru	neuredan, s greškama, ekstrovertiran	grčevit, inhibiran
Psihološki stav	bezbrižan	plašljiv
Sposobnosti (školske)	otvoren	povučen
EEG	ispod svojih mogućnosti	dobar do odličan
Cilj terapije	često difuzna dizritmija	normalan
	Svracanje pažnje na detalje govora	Odvracanje pažnje od detalja govora

Brzopletaš se ne boji govora, čak i ako zna da nešto s njime nije u redu. Tek kad i ako se brzopletost udruži s mucanjem, doći će do logofobije, dok se mucavac vrlo brzo počne bojati govora, a posebno nekih govornih situacija.

Brzopletaš će u teškim situacijama govoriti bolje jer će obratiti više pažnje govoru, dok će osoba koja muca imati još više poteškoća jer će se pojačati strah, a sa strahom i mucanje.

U lagodnim će situacijama brzopletaš govoriti još gore negoli inače jer je bez stega, misli mu lete, a uz misao i pažnja i samokontrola. Skakat će sa sadržaja na sadržaj, neće ih doreći, miješat će ih, a sve će se to odraziti na govoru. Osoba koja muca u lagodnim će situacijama govoriti bolje jer popušta logofobija.

Obrati li brzopletaš pažnju na govor, on će postati bolji, dok će se u mucavca pogoršati.

Brzopletaš će nakon pauze govoriti lošije jer se radi o ponovnom nastupu - o tremi.

Kratki će iskazi u brzopletaša biti bolji jer mu je vremenski raspon pažnje dovoljan za kontrolu, dok će u mucavca biti lošiji jer nema vremena za adaptaciju, za izvjesnu relaksaciju.

Strani će jezik brzopletašu obično popraviti govor jer se strani jezik, kao i čitanje i pisanje, uči obično sistematičnije, analitički u odnosu na materinji; više se pažnje posvećuje detaljima. Pravi mucavac imat će u stranom jeziku još više poteškoća, ili će one biti jednake onima u materinjem.

Mucavac nije neuredan, jezično je sistematičan kao i svaki drugi govornik kako u materinjem, tako i u stranom jeziku. A materinji se jezik uči globalno, dok se strani jezik često uči analitično, preko detalja. Mucavcu smetaju detalji, artikuli-

ranost. Poteškoće su u mucavca vezane za zvukovnu realizaciju, a ne uz jezičnu i misaonu dezorganizaciju.

Ako brzopletaš čita dobro mu poznati tekst, neće se mnogo truditi. Izmišljat će riječi po sličnosti, izostavljati ih, dodavati, obično u skladu sa sadržajem. Jer je za čitanje potrebna pažnja, inače tekst ostaje nerazumljiv. Ako poznaje tekst, ići će linijom manjeg otpora. Čitat će površno, s greškama. Mucavac će, naprotiv, poznati tekst čitati bolje negoli nepoznati jer zna što ga očekuje, možda je već uvježbao teška mjestā.

Obratno, nepoznati će tekst biti bolji u brzopletaša jer ga prisiljava na koncentraciju pažnje. Greške će postajati to brojnije što čitanje dulje traje. Mucavcu će, međutim, biti težak nepoznati tekst jer ne zna što ga čeka, stalno je spreman na nove zamke.

Rukopis je u brzopletaša krajnje neuredan, dok je u mucavca uredan, obično sitan, možda malo zgrčen. Sastavi će često biti dulji od prosjeka.

Ostale se sposobnosti skupine brzopletaša i mucavaca ne odnose više na komunikacijske sposobnosti već na ličnost, mogućnosti učenja, na neurološki status, te na terapiju.

Iz ranijih konfrontacija stavova i sposobnosti brzopletaša i mucavaca proizlazi da je brzopletaš vedar, otvoren. Strah pred govorom čini mucavca povučenicim.

Nesposobnost koncentracije kod slušanja i čitanja otežava brzopletašu učenje, što se posebno odražava na školskom uspjehu, dok to kod mucavaca nije slučaj. Međutim, taj kratki raspon pažnje, nesređenost misli utječe na sve aktivnosti. Ni za koju ozbiljnu aktivnost - rad - ni

je dovoljna jedna minuta pažnje. Može biti čak i opasno, kako za samog brzopletaša, tako i za okolinu.

U nas je o brzopletosti pisano veoma malo. U udžbenicima iz logopedije (3) nalazi se definicija uz kratki opis, u nekim se i ne spominje (4), a ni u nekim stranima (6).

B. Vuletić u okviru svoje knjige „Gramatika govora“ iznio je rezultate mjerenja razumljivosti istog teksta interpretiranog na razne načine, među inima i razumljivost brzopletaša čitanoga teksta. Tekst je, prema uputama, pročitao glumac Zlatko Crnković. Prema našoj procjeni radi se o blago izraženoj brzopletosti. Ipak, prema procjeni slušalaca, izgubilo se oko 50% razumljivosti u odnosu na normalno pročitani tekst (9, 121 122).

Iako i moje kolege i ja pratimo logopedsku literaturu, nismo naišli na druga istraživanja o brzopletosti. Stoga se moramo zadovoljiti nekim vlastitim iskustvima.

Dugi niz godina sudjelovala sam u radu logopedskog dijagnostičkog tima u Centru SUVAG u Zagrebu. Kroz sve to vrijeme nikada se nitko nije javio zbog brzopletosti već su brzopletaši tražili pomoć (obično roditelji na vlastitu inicijativu ili na nagovor nastavnika) zbog nekog naglašenijeg simptoma koji je maskirao brzopletost. Osim djece, katkada bi se javio i pokojni odrasli. Sjećam se radio-reportera. Vjerojatno mu njegov način govora nije smetao, nije ga bio niti svjestan, dok ga nije početo snimati, uspoređivati, primijećivati razlike.

Većinom, međutim, dolaze djeca. Dolaze zbog mucanja, smetnji u čitanju i pisanju, zbog poremećaj artikulacije. Logoped obično primijeti i druge smetnje, koje ne moraju biti striktno vezane uz

govor. Kod takvih pacijenata, osim govora, te čitanja i pisanja u školske djece, ispitivano je i pamćenje ritmičkih cjelina, bilo da se radi o ponavljanju slogova, ili pak udaraca u raznim vremenskim razmacima. Kod djece koja čitaju dosta je sigurno za dijagnosticiranje brojenje grešaka u čitanju. Naime, što pacijent dulje čita, greške postaju brojnije i raznovrsnije. Indikator je i razumijevanje pročitano-ga teksta. Brzopletaš obično pamti početak. Jedan od načina je i brojenje unatrag na preskok. Svaki će brzopletaš, bez obzira na stupanj obrazovanja, u izvjesnom trenutku početi griješiti jer mu misli odlutaju.

Kod predškolske djece nešto je teže jer se tim tehnikama ne možemo služiti. Priče i slikovnice nisu sigurna zamjena za njih jer su mala djeca i inače razigranija. Pomažu informacije o govoru roditelja, djedova i baka, premda i to nije sigurno. Naime, stariji brzopletaši ne prepoznaju svoj poremećaje, posebno ako nisu ili više nisu jako izraženi.

Sjećam se oca koji je doveo svoju šestogodišnju djevojčicu na ispitivanje govora zbog mucanja. Nađeno je blago zapinjanje u govoru, nekoliko poremećanih glasova, a primijetili smo i krajnju živahnost. Upitali smo oca ima li tko u obitelji govorni poremećaj (njegov je govor bio u granicama normale). Tvrdio je da nema. Slučajno nam je predao papir gdje je zapisao raspored pretraga. Tekst je bio praktički neodgonetljiv. Neuredan, slova razne veličine, izostavljanja, šaranja, a radilo se o desetak riječi. Tek tada, na naše inzistiranje, izjavio je da je u školi imao poteškoća ne samo sa čitanjem i pisanjem već i s govorom, no da je sve to prošlo. Sličnih je slučajeva bilo još.

Iz dijagnostičke evidencije vođene od 1.I 1969. do 1.IV 1970. u istoj Ustanovi rezultira da su timski obrađene ukupno

372 osobe. Na temelju obrade postavljaju se dijagnoza: kod 138 osoba ustanovljena je dislalija; zbog drugih, manje izraženih vrsta poremećaja, kod četvero među njima sumnjalo se na brzopletost koja nije bila sigurno ustanovljena zbog niske kronološke dobi. Devetoro djece iz skupine dislaličara bilo je mentalno nedovoljno razvijeno, a osim poremećaja izgovora, imalo je i druge govorne poremećaje. Kad smo apstrahirali nižu kronološku dob i ambijentalne faktore, kod petoro među njima posumnjali smo na sekundarnu brzopletost. Osoba s mucanjem bilo je 145. Među njima se kod tridesetak sumnjalo i na brzopletost. Kažem tridesetak, jer je kod razvijenog mucanja teško prepoznati brzopletost. Pacijent je već usredotočen na svoj govor, a to znači da se koncentracija pažnje razvila. Svi simptomi, osim toničkih zastoja, blijede. Kod dvadeset i dvoje djece nađene su smetnje čitanja i pisanja, a kod osmero među njima, zbog drugih smetnji, sumnjalo se i na brzopletost. Među osobama s afazijom, te među djetom s disfazijom i općenito zaostalim razvojem govora, nismo tražili brzopletost, iako je za očekivanje da će se ona manifestirati u ove dvije posljednje skupine, kad se govor razvije. Čista, primarna brzopletost ustanovljena je kod devetoro djece, gdje su simptomi bili jasni i gdje se kratki raspon pažnje mogao ustanoviti sa sigurnošću. Brzopletost je, dakle, bila sigurno ustanovljena kod 2,4% pacijenata, a na nju se sumnjalo kod još 12,9% pacijenata koji su evidentirani s drugim dijagnozama (5, 29-41).

Ti postoci nisu visoki uzmemo li u obzir da se već radi o izabranoj populaciji - o pacijentima logopedске ambulante.

Istraživanja koja smo proveli u zagrebačkim osnovnim školama, zbog nemogućnosti detaljnog ispitivanja, mogu nam

dati samo približnu sliku o zastupljenosti brzopletosti među učenicima. Naime, između 1355 učenika nađeno je 31 s nekoliko simptoma koji ukazuju na brzopletost, među njima poremećen ritam govora i poremećeno govorno disanje, što sve skupa iznosi 2,3%. Možda postotak nije toliki, jer se kao jedan od simptoma računao i neugodan ili nesiguran glas, a radilo se dijelom i o djeci u pubertetu koja mutiraju i koja se možda nisu trudila da pokažu svoje mogućnosti, barem ne što se tiče koncentracije na zadatke (10, 97-102).

Istim istraživanjem pronađeno je da među školskom djecom ima oko 2% djece s mucanjem. Recimo da ima i 2% one s brzopletošću, što znači da bi u logopedskim ambulantom trebao biti podjednak broj djece s mucanjem i one s brzopletošću. Mucavci čine nešto malo manje od polovice svih pacijenata logopedskih ambulanti, iako je to mnogo rjeđi poremećaj od, recimo, dislalije. A osoba - djece s brzopletošću ima veoma malo u logopedskim ambulantom, a ako i dođu, kriju se pod nekim drugim, izoliranim poremećajem komunikacije. To nam govori o neprepoznavanju poremećaja, o neupućenosti roditelja, ali i o lagodnom odnosu prema poremećaju. Kako je uz naujednačeni, češće ubrzani tempo govora jedan od osnovnih simptoma brzopletosti zapinjanje i ponavljanje, djeca se svrstavaju među mucavce, no mucavce kojima ne smeta vlastiti govor, pa ih ne zovu uzalud veselim mucavcima. A veseo čovjek, koji je zadovoljan sam sa sobom, neće tražiti pomoć za kojom ne osjeća potrebu, ako ga netko ne prisili.

Ta prisila nosi sa sobom nemotiviranost pacijenta za terapiju. Zašto bi dolazio i gnjavio se kad ne zna zašto, kad je s njim sve u redu! I sada vrebaju druga opasnost. Da bi ga se motiviralo, treba

osvijestiti poremećaj. A osvještavanje može dovesti do logofobije i kod „veselog mucavca“. Tu logoped treba pokazati svu svoju umješnost i osjetljivost. Osvijestiti, možda samo djelomično, a ne pri tome povrijediti, pomoći, kad je tako mali korak do odmaganja. Jer bez osvještenja nema motivacije, a bez motivacije nema rezultata.

U terapiji je osnovno nastojati povećati raspon pažnje. Prema Weissu (11, 80-88), akcentat u terapiji treba biti na detaljima govora, da bi se zatim prešlo na veće jedinice. Prema istom autoru (11, 80), terapiju treba početi od najizraženijeg simptoma koji će, ako se ukloni, najviše utjecati na poboljšanje govora. Tehnike koje predlaže podsjećaju na tehnike terapije koje se upotrebljavaju u metodi „svjesne sinteze“ C. Brajovića za otklanjanje mucanja. Ta se metoda provodi i u nekoliko logopedskih ambulanti u Zagrebu, a zahtijeva organizaciju načina života. Traži krajnju koncentraciju pažnje kod svih aktivnosti. Povezuje govor, pisanje i gestu u istovremenosti s kontrolom vremena. Koordinira preko pjevanja glas s gestom i s pisanjem. I stalno se usredotočuje pažnja na te aktivnosti. U kasnijoj fazi, i u ponajviše ima sličnosti s Weissovom preporukama, traži promišljeni govor, pripremu rečenica prije govora, s nužnim pauzama, po principu „najprije ispeci, pa onda reci“ (2).

Brajovićeva je metoda zamišljena za terapiju mucanja, no podsjetimo se da ima malo čistih mucavaca, da većina u sebi ima manje ili više brzopletosti, a da se možda razvio jače jedan simptom - mucanje, ili da je on najuočljiviji. Mišljenje smo da je ta metoda prvenstveno dobra za brzopletaše, ali, kako istovremeno tretira detalje i cjelinu (pjevanje pojedinih glasova na kontroliranoj melodiji), pomaže i onima koji mucaju, a da ne govorimo o kasnijoj fazi, kad zaista

tretira misaone i sintaktičke i intonacijske cjeline.

Kao i kod drugih poremećaja govora, i u terapiji brzopletosti djeluje se na čitav govor, manje ili više uočljivo, a preko govora i na ličnost - jer je govor izraz ličnosti. U brzopletosti to je djelovanje još mnogo jače negoli u drugih poremećaja.

Govorni su poremećaji u brzopletaša najočitiji simptom nereda misli, pa se preko njih taj nered tretira u granicama mogućnosti.

Treba paziti, međutim, da govorni poremećaji ne maskiraju podlogu - kratki raspon pažnje, rastrganost misli, jer je to osnovica poremećaja. Nije važno otkloniti sigmatizam; važno je, preko otklanjanja sigmatizma naučiti pacijenta da usredotočuje pažnju na ono što govori i, za neko vrijeme, na to kako govori. Ot-

klanjanje poremećaja mora služiti osnovnom cilju - organiziranju pažnje i misli.

Terapija je teška i zahtijeva stalnu kontrolu i samokontrolu jer nije ograničena samo na boravak u logopedskoj ambulanti.

Svi smo mi katkada brzopletaši. Tko se od nas nije vratio da provjeri je li zatvorio vrata, ugasio plin; tko nije nekoga prekinuo u govoru, sapleo se kod koje riječi, napravio ili rekao nešto što nije mislio. To nam pomaže u razumijevanju poremećaja, a razlika u simptomima je u izvjesnoj mjeri samo u količini.

Kad brzopletost počne ometati normalno napredovanje ličnosti, potrebna je pomoć. Pomoć za sređivanje „nereda“ u glavi koji se ispoljuje prvenstveno u neredu u govoru.

BIBLIOGRAFIJA

1. Becker, K.P. i Sovák, M.: Lehrbuch der Logopa"die, Veb Verlag Volk und Gesundheit, Berlin, 1971.
2. Brajović, C.: Lečenje poremećaja funkcije govora, Naučna knjiga, Beograd, 1974.
3. Matić, M.: Logopedija, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, Beograd, 1966.
4. Omerza, Z.: Logopedija, DZS, Ljubljana, 1959.
5. Orlandi, D.: Sistematske nepravilnosti izgovora i njihova korekcija, Doktorska disertacija, Zagreb, 1971.
6. Pravdina, O.: Logopedija, Prosvešćenije, Moskva, 1969.
7. Sovák, M.: Uvedeni do logopedie, SPN, Prag, 1977.
8. Travis, L.: handbook of Speech Pathology, Appleton- Century- Crofts, New York, 1957.
9. Vuletić, B.: Gramatika govora, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1980.
10. Vuletić, D.: Djeca s govornim poremećajima u osnovnoj školi, Zbornik radova s Jugoslavenskog savjetovanja o problemima glasa i govora, Zagreb, 1975. str. 99-102.
11. Weiss, D.A.: Cluttering, Prentice Hall, Inc, Englewood Cliffs, N.J. 1964.

CLUTTERING

Summary

Disorder in speech is a result of „a disorder of the brain“. This disorder in speech, generally known as cluttering, is the consequence of a short concentration span, reflected in all aspects of both communication and behaviour.

As a specific disorder it was not recognized earlier than XIX c. Since cluttering covers several different disorders, even in the same person, one usually being dominant, it was treated - not only in the past but today as well - as a random sum of communication disorders or diagnosis was made according to the most prominent disorder.

The possibility that cluttering occurs on an inherited basis is suggested by some authors but as yet nothing is known for certain as far as etiology of cluttering is concerned. It has only been noticed that cluttering often occurs in persons suffering from mental retardation and brain damage.

It is manifested in all communication activities: listening, speaking, reading, and writing. Perfunctory listening affects both the learning of speech and language structure. Non-conclusive, jumbled up, chaotic thoughts result in speech with the same characteristics. Logic and organization can be distorted. It refers not only to grammar but to speech breathing, sentence intonation, speech rhythm and the voice itself. Next, cluttering is marked by deficient and inadequate vocabulary and defects in articulation. Both reading and writing can be impaired to a greater or lesser degree. The former is caused by a short concentration span and an insufficiently mastered reading skill. As for the written performance content forms and lexis of the clutterers bear marked resemblance to their speech. Handwriting is disorderly and uneven, the letters insufficiently differentiated, and spelling often incorrect and inadequate. Yet, clutterers are hardly aware of all this. Since their most prominent trait is usually stuttering, they are called „merry stutterers“. However, they differ from stutterers in their attitude to their speech: a clutterer does not fear his speech whereas a stutterer does. In an attempt to correct a clutterer people only make him aware of his handicap and in this way make him fear his speech the inevitable consequence of which is real stuttering. There are few genuine clutterers or genuine stutterers. Most are of mixed types with one or the other being prominently characteristic.

As cluttering is caused by a short concentration span and confused thinking, the principle objective of the speech therapist should be to increase the concentration span and by eliminating the defects in communication activities establish order in the brain.